

Designer u-hjelp

Rullestoler for ulendt
terreng og en fødsels-
simulator er blant
resultatene av
et norskledet
prosjekt for
bistands-
design.

Mineryddersutstyret i Mosambik var både trygt og solid. Men det var også tungt, varmt og ukomfortabelt. Temperaturen i draktene, og innenfor visirene, kunne bli så høy som 50 grader. Tyngden på utstyret dempet også bevegelsesfriheten og effektiviteten til brukeren.

Løsningen de norske designerne kom frem til ble en ny utstyrsserie kalt Armadillo. De tegnet en drakt hvor vekten var fordelt på samme måte som når man bærer en ryggsekk. I tillegg designet de en ventilasjonsløsning til ansiktsmasken, samtidig som selve drakten ble gjort mer bevegelig. I dag brukes dette utstyret blant annet i Afghanistan, Jordan, Somalia, Tanzania, Angola, Senegal og Tadsjikistan. Norsk Folkehjelp, Rofi Industrier AS og KODE Design jobbet sammen om prosjektet.

Mannen bak den kjente Tripp trapp- stolen, Peter Opsvik, tok initiativet til Design uten grenser i 2001. Siden starten er det gjennomført 23 designprosjekter og administrert 21 utvekslingsopphold. Norske designere har blant annet vært med på å utvikle motorsykkelhjelmer i Uganda, flytevester, gresskuttere, fødsels-simulatorer, urinaler, busstasjoner, sykkelveinett og rullestoler. Til hvert prosjekt ansettes designere med spesialkompetanse for en periode på rundt 19 måneder.

Nå etablerer designfirmaet Peter Opsvik AS, sammen med Norsk Form, utviklingsprosjektet Design uten grenser som en egen stiftelse.

MER ENN PEN INNPAKNING. - Designere og arkitekter har i større grad enn andre yrkesgrupper evner for, og trening i, kreativ analytisk problemløsning. De er derfor en ressurs når det kommer til utviklingsarbeid, og burde brukes i langt større grad, sier designer Peter Opsvik.

På 1970-tallet ble Opsvik inspirert av designeren Victor Papanek. I boken *Design for the real world* trakk Pa-

DESIGN UTEN GRENSER

Programmet ble initiert i 2001 av Norsk Form og designeren Peter Opsvik.

Siden starten har programmet gjennomført 23 designprosjekter og administrert 21 utvekslingsopphold.

Til hvert prosjekt ansettes designere med spesialkompetanse i en periode på rundt 19 måneder. Designerne arbeider lokalt i samarbeidslandet.

Design uten grenser er administrert av Norsk Form og finansiert av Norad, Fredskorpset og Norsk Form.

Kilde: Norsk Form

panek blant annet frem kontrasten mellom behovene i rike og fattige land. Tankene herfra tok Opsvik med seg videre.

- Som designer er det tilfredsstillende å lage fornuftige løsninger for å dekke behov i den rike delen av verden. Men det føles mer betydningsfullt å bruke faget sitt til å bedre levekårene for de vanskeligst stilte, som å bedre deres sanitære forhold. I stedet for at urin og avføring forurenser, kan det fungere som verdifull gjødsel og jordforbedring, så lenge innsamlingen og distribusjonen organiseres riktig.

Opsvik peker på at ordet design nesten kan være en belastning i dette arbeidet.

- Folk flest forbinder ikke ordet «design» med bistand og utvikling. I prosjektet Design uten grenser kunne vi byttet ut ordet design med «problemløsning» eller «produktutvikling.»

I år har Design uten grenser to pågående prosjekter i Uganda. Det ene går ut på å designe et system for pengeoverføring. Det andre dreier seg om å utvikle datamaskiner for ungdommer.

ROBUSTE RULLESTOLER. I Guatemala fant designerne en ny måte å produsere og tilpasse rullestoler på.

LETTERE UTSTYR: Norske designere fant ut Mosambik var tungt og varmt. Den nye er

De fleste rullestolene i landet var importert, derfor var de heller ikke tilpasset miljøet de skulle brukes i. Blant annet var det vanskelig å få tak i reservedeler, og mange av rullestolene passet ikke til de lokale bussene. Blant husmødre var det vanlig å lage mat over åpen ild. Derfor var det viktig å bruke brannsikkert materiale til barnerullestolene. Under utviklingen av stolene er det tatt hensyn til materialtilgang, vedlikeholdsmuligheter og infrastrukturen i lokalmiljøet. Bruk

at minerydderutstyret som ble brukt i lettere og kjøligere i bruk.

av brede sykkelhjul er for eksempel nødvendig, fordi rullestolbrukerne er avhengige av å bevege seg på humpe veier uten asfalt.

LOKALT PERSPEKTIV. Et viktig mål har vært å styrke kompetansen til lokale designere. Dette gjøres blant annet gjennom et utvekslingsprogram der de får være en periode i norske designbedrifter.

- Vi har en ambisjon om at Design uten grenser skal være en betydelig

ALLE FOTO: DESIGN UTEN GRENSE/NORSK FORM

REDDER LIV: Fødselssimulatoren «Mama Natalie» brukes blant annet i Kenya, Malawi, India, Afghanistan, USA og Norge. Den er utviklet av norske designere og er ett av mange hjelpemidler mot høy mødre- og spedbarnsdødelighet i forbindelse med barsel.

TILPASSET FORHOLDENE: Rullestolene utviklet i Uganda er blant annet tilpasset ulendt terreng. Ideer og kunnskap fra rullestolbrukere lokalt var en viktig brikke i forarbeidet.

aktør i det internasjonale utviklings-samarbeidet. Blant annet ønsker vi å delta med prosjekter for flere organisasjoner, som FNs utviklingsprogram, sier direktør i Norsk Form, Andreas Vaa Bermann.

- Hva slags kunnskap får designere gjennom dette programmet?

- Konteksten og problemstillingene i prosjektene er ekstremt utfordrende. De som har jobbet for oss, kommer hjem som bedre designere med unik kompetanse. De er også mer

ydmyke for, og bevisste på, designrens rolle og ansvar i utviklingen av et bærekraftig samfunn.

- Hvorfor er det viktig at designbransjen engasjerer seg i bistandsprosjekter?

- Bistandsfeltet trenger designere på laget for å nå sine mål. Designere er kreative, resultatorienterte og effektive, og bør bidra mer til utvikling over hele verden. Dagens utviklingsland er også morgendagens viktigste markeder for Norge, dermed også for

ØKOURINAL: Dårlige sanitærforhold er en av hovedårsakene til spredning av sykdommer i slumområder. I Uganda samarbeidet designere blant annet med den lokale plastprodusenten, for å finne ut hvordan urin kan samles og brukes som naturgjødsel.

48
68

Det føles mer betydningsfullt å bruke faget sitt til å bedre levekårene for de vanskeligst stilte

Petter Opsvik

norske designere. Det er helt nødvendig for designbransjens fremtid å ha god innsikt i hva som skjer utenfor landets grenser. Prosjektet er også en viktig brikke i arbeidet med å fremme norsk design og norske designere internasjonalt.

NORSK FØDSELSSIMULATOR. Designere fra Lærdal Medisinske har vært med på utviklingen av fødselssimulatoren «Mama Natalie», som i dag brukes i land som Malawi, Kenya, India og Afghanistan. «Mama Natalie» er en kopi av en gravid mage, og er enkel å bruke. Produktet er også i bruk i flere industriland, blant annet i USA og her hjemme i Norge.

Bakgrunnen for utviklingen av «Mama Natalie» var det høye antallet kvinner som dør under barsel og i forbindelse med graviditet. Den benyttes til å simulere fødsler og håndtering av komplikasjoner som kan oppstå.

VIKTIG Å HA EN PLAN. - Bistand kan

bidra med investeringer og hjelpe bedrifter i gang, men deretter må virksomheten raskt bli en del av det eksisterende lokale næringsliv, sier professor i samfunnsøkonomi, Jørn Ratsø.

Han mener norske bedrifter bør gjøre det de er gode på, som å planlegge hvordan man skal overleve i det lokale markedet.

- Generelt kreves det gode kunnskaper om lokale forutsetninger og egen vurdering av risiko. Bistandsfinansiering bør ikke bli en sovepute.

- Er bistandsnasjonen Norge god nok til å få prosjekter til å leve videre etter at man trekker seg ut?

- Det er bred enighet om at omfattende prosjektbistand over mange tiår har hatt liten utviklingseffekt, særlig i Afrika. Det har vært lagt for lite vekt på varig økonomisk bærekraft. Norge skiller seg ikke positivt ut, bortsett fra at vi har forsøkt å hjelpe de fattigste landene. Bedriftene må selv vurdere muligheten for å overleve økonomisk

etter å ha fått hjelp i starten. Det er vanskelig å lykkes hvis ikke landet har et styre som gir stabile rammebetingelser og legger til rette for investeringer og handel.

- Kan det være problematisk at bedrifter og private aktører går inn med bistandsprosjekter i andre land?

- Bistandens konkurransevridninger har det vært tatt for lett på. Man må erkjenne at norske bedrifter blir konkurrenter til lokalt næringsliv, de vil konkurrere om lokal arbeidskraft, leverandører og markeder.

AFRIKANSK GJENBRUK. Fretex Re-design ønsket å lære av afrikansk tenkemåte rundt gjenbruk. Resirkulering og reparering er en mer naturlig del av hverdagslivet i Afrika enn i Norge. Designerne var spesielt interessert i muligheter knyttet til papir og gamle bøker.

Ett resultat var en serie notatbøker bundet inn i gamle bokomslag, eller dekorert med tegninger og illustrasjo-

PRAKTISKE LØSNINGER: Øverst til venstre: håndverks-prosjekt i Uganda. Nederst til venstre: Flytevester som er enklere å ta på og mer komfortable. Det midterste bildet viser plassbesparende oljekanner som skal forhindre søl. Til høyre: Prototype av Urinaler som forhindrer lukt, har lave produksjonskostnader og er ment for bruk i slumområder.

49
68

ner fra gamle bøker. Designerne lærte også hvordan herreskjorter kunne gjøres om til kjoler, og skinnjakker til små vesker - og hvordan dresser, silkeskjørt og duker kunne brukes til å lage stilige sofaputer.

DE SMÅ ENDRINGENE. Hans Skotte, professor ved institutt for byforming og planlegging ved NTNU, peker på at det vil være vanskelig å få bistandsprosjekter til å leve videre dersom man ikke treffer en åre av lokal etterspørsel.

- Altfor mange prosjekter baserer seg på en eller annen «teknologioverføring» som har vist seg skrekkelig vanskelig å gjøre bærekraftig. Det finnes tusenvis av mislykkede prosjekter basert på «smarte løsninger» knyttet til teknologioverføring. De få som er vellykket, knytter seg til dagligdage endringer som ikke i vesentlig grad endrer samfunnsstrukturene.

Motorsykkelhjelmene til Design uten Grenser i Uganda må akseptere

like mye av myndighetene - som helst så motorsykkeldrosjene fjernet fra byen - som av sykkelistene som ofte hverken har råd til, eller er villig til, å bruke hjelm. Ideen er strålende. Men vi er avhengige av at designerne gjør en innsats ut over å lage god design, sier professor Skotte.

- Dette er nøkkelen til å sikre et varig bidrag. Vi må gå ut over vår tradisjonelle yrkesrolle som designere eller arkitekter. For meg er dette avgjørende i samfunn der institusjonene er svake og økonomien i stor grad uformell,

- Hva er de største utfordringene ved å skape arkitektur- og designløsninger i land som er ulike Norge?

- Det viktigste er at man tar utgangspunkt i den virkeligheten som rå, og sørger for at løsningene er relevante og passende for dem som skal benytte seg av dem. Samtidig gjelder det å befordre, utvikle og anvende relevant materialkunnskap.

- På hva slags måte kan design og

arkitektur være gode innfallsvinkler for bistand?

- Ved at de bygger lokal kunnskap og ferdigheter. Det er folk i bistandslandene som er ansvarlig for de endringene samfunnet skal gjennom. Vår oppgave er å hjelpe til - og vise og handle i samsvar med verdier vi holder samfunnsnyttige. Vi har kunnskap de ikke har kunnet utvikle, og følgelig også erfaring som kan være betydningsfull for å utvikle samfunn i retning av likeverd og bærekraft. Men vi har også fordommer som representerer en utfordring for oss i våre møter med samfunn og kolleger i sør.

- Hva slags fordommer?

- Først og fremst troen på at vi kjenner løsningen til det gode samfunn; at vi skal lære dem. Og så er det viktig å være klar over at bærekraft først og fremst er et sosialt og økonomisk anliggende - ikke et spørsmål om smarte tiltak, sier Skotte. ■

a-magasinet@aftenposten.no

Det viktigste er at man tar utgangspunkt i den virkeligheten som rå

Hans Skotte